

Het waaien van de geest

8 oktober 2023

voorbereid door Theo van der Gref en Cees de Gier

Welkom

Lied: Onmisbaar deel van de keten (Map 95)

Inleiding

We leven niet in een tijd van verandering, maar in een verandering van tijdperk, aldus Jan Rotmans in zijn boek "verandering van tijdperk".

De afgelopen decennia hollen we van de ene crisis in de andere. Niet alleen economische, maar ook over migratie, stikstof, CO2, landbouw, geld, gezondheid en ga zo maar door. Veel problemen roepen om fundamentele veranderingen, die ook nog eens tegelijkertijd zullen gaan plaats vinden. Kortom: De maat is vol, tijd voor verandering.

Er is ook al veel gaande: De hiërarchische maatschappij gaat plaats maken voor een netwerk van vanuit de bevolking opgezette initiatieven. Met nieuwe gedachtes over onze democratie, omgang met onze leefwereld, inrichting van onze economie, willen we naar een samenleving die meer gericht is op wat we gemeenschappelijk willen en kunnen, dan waar we individueel recht op hebben.

Grote veranderingen hebben zich in de geschiedenis veelvuldig voorgedaan, met name wanneer een bepaalde levenswijze totaal is vastgelopen.

Het is een pijnlijk proces, we moeten een periode afsluiten, iets verliezen en loslaten, zodat we de noodzakelijke verandering tegemoet kunnen treden. Maar we krijgen er ook een hoop voor terug: Een samenleving waar we goed voor elkaar zorgen in harmonie met de natuur en de dieren waarmee wij mogen samenleven.

In deze viering willen we stil staan bij dit het pijnlijke proces die veranderingen met zich meebrengen. We laten onze gedachtes gaan over de woestijnweg die het Israëliësch volk verkoos boven de vleespotten van Egypte. Een reis die steeds door mensen opnieuw gemaakt moet worden door onherbergzaam gebied.

Gedurende die reis hebben we perspectief nodig. Bij wie vinden we lichtpuntjes, waardoor een nieuwe samenleving in zicht komt? Er zijn er gelukkig velen. Bij een daarvan willen we even stilstaan. Dat is Kate Raworth, die zoals we straks zullen zien een totaal eigen kijk heeft op de inrichting van onze economie.

Lied: Kom adem ons open (Map 130c)

Lezing: [Exodus 16 : 1-20](#)

Lied: Hoe ver te gaan (VL 318)

Lezing: [Matteüs 23: 1-6](#)

Lied: Niemand leeft voor zichzelf (VL 836)

Overweging: De maat is vol

Bij de voorbereiding van het jaarthema hebben we het gehad over de huidige tijd, een tijd van toenemende verwarring, een tijd waarin steeds duidelijker wordt dat het zo niet langer kan, dat grote veranderingen in de samenleving noodzakelijk zijn, omdat de aarde te veel te lijden heeft onder de manier waarop wij onze samenleving hebben ingericht. Volgens hoogleraar duurzaamheid en transitie Jan Rotmans moeten er volgend jaar radicale keuzes worden gemaakt. Alleen dan kunnen de verschillende crises die Nederland telt opgelost worden. We staan op een kantelpunt in de geschiedenis

Wat gebeurt er met ons wanneer we door een periode moeten gaan van grote veranderingen in wie of wat kan ons daarbij helpen? Dat bracht ons bij het verhaal van de uittocht uit Egypte.

In Egypte werden de nakomelingen van Jakob tot slaaf gemaakt. Zij verrichtten dwangarbeid en werden voortdurend mishandeld. De roep om bevrijding werd groter en groter.

In het verhaal kon God het leed van het Israëlietische volk niet meer aanzien.

In de vorm van een brandende struik die niet werd verteerd, vertelt God aan Mozes dat hij is gekozen om de Israëlieten te bevrijden van de Egyptische slavernij.

Mozes zag hoe zijn volksgenoten werden geslagen, hoe ze dwangarbeid moesten verrichten. Hij zag de ellende en na veel aarzelingen besloot hij de goddelijke taak op zich te nemen: Het volk bevrijden uit de handen van de Farao.

De bevrijding is uiteindelijk met veel pijn en moeite tot stand gekomen, maar daar houdt het verhaal niet op. Eenmaal op weg blijkt dat die weg niet gemakkelijk is. De weg blijkt lang en onherbergzaam te zijn. Een radicale keuze, een totale omwenteling is een ding, maar hoe gaan we verder een onzekere toekomst tegemoet.

Het volk begon te morren, omdat onderweg diverse problemen zich aandienen. Het water dreigde op te raken en dat mag toch wel een nijpend probleem heten in de woestijn. Het enige wat ze tegenkwamen was bitterwater. Nadat Mozes dat probleem had opgelost door dit bittere water om te toveren tot zoet water, diende zich alweer het volgende probleem aan: Het eten raakte op. Ik kan me goed voorstellen dat de moed in de schoenen begon te zakken. Waar zijn we aan begonnen klaagden de Israëlieten in een algemene vergadering. In Egypte hadden we tenminste te eten, nu dreigen we om te komen in de woestijn.

Die wanhoop en boosheid begrijp ik goed.

Als ik al dat negatieve nieuws hoor over plannen die maar niet willen lukken. De opwarming van de aarde die niet meer te stoppen is, bestrijdingsmiddelen die maar gebruikt blijven mogen, sociale zekerheden die van mensen worden afgenomen.

Ook bij mij komt wel eens de cynische gedachte op, dat het steeds duidelijker wordt dat de mensheid een fout in de evolutie blijkt te zijn. De mensheid is te slim voor deze aarde en gebruikt die slimheid om de aarde te vernietigen. Wanneer de mensheid is uitgestorven zal de aarde zich pas kunnen herstellen.

Het is een bekend tafereel: De weg naar een nieuwe samenleving het wenkend perspectief en de harde realiteit, het soms niet meer kunnen zien dat veranderingen op til zijn.

Wat kan Mozes nog doen? Hoe kan hij de Israëlieten nog overtuigen om vol te houden? God brengt uitkomst voor Mozes. : Zie , ik zal voor u brood uit de hemel laten regenen, maar wel onder voorwaarden: Het volk mag niet meer brood verzamelen als voor elke dag nodig is.

En zo geschiedde: In de avond vielen de kwakkels uit de lucht en in de ochtend het brood. Het volk wist niet wat ze zag. Wat vaak een reactie is onder ons mensen is dat er een run ontstaat , waar ieder individu zoveel mogelijk bijeen probeert te graaien wat die kan. Mozes echter spreekt de Israëlieten toe: Doe het nou niet op de manier zoals we dat in Egypte gewend waren. Verzamel datgene naar wat je echt nodig heb, zodat iedereen genoeg heeft. En zo deden ze het: Er werd verzameld, de ene meer, de ander minder. Niemand kreeg te veel en niemand te weinig. De economie van het genoeg zou je nu zeggen.

Ik herken hierin veel wat in deze tijd gaande is. De wetenschap dat we de samenleving niet kunnen voortzetten zoals we dat de afgelopen decennia hebben gedaan wordt steeds breder gedragen. Onze manier van leven legt een steeds grotere belasting op onze aarde en de verschillen tussen rijk en arm worden steeds groter. Bij veel mensen is het verlangen ontstaan om deze heilloze weg te verlaten. We zitten op een kantelpunt, we willen wel maar wie helpt ons om de weg door de woestijn te gaan vol onzekerheden. Gelukkig horen we geregeld over goede plannen en ideeën.

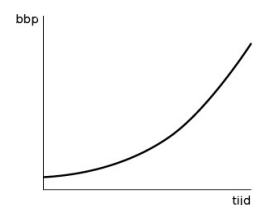
Ik heb Jan Rotmans al genoemd. Nog iemand die ons probeert mee te nemen in een andere gedachtewereld over de huidige economische wetmatigheden is Kate Raworth.

De donut economie.

Eind jaren tachtig wist Kate Raworth dat ze voor een organisatie als Oxfam of Greenpeace wilde werken – en ze dacht dat de beste voorbereiding hierop een studie economie was, een studie die de instrumenten zou leveren om ze voor dergelijke zaken in te zetten.

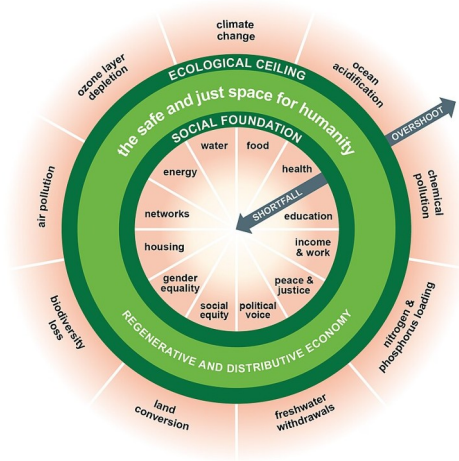
Dus ging ze naar de University of Oxford om de vaardigheden te leren. De economische theorie die daar werd aangeboden leverde echter vooral frustraties op, omdat die uitging van knullige vooronderstellingen over hoe de wereld werkte, terwijl aan de onderwerpen die haar het meest ter harte gingen nauwelijks aandacht werd besteed. Zodoende besloot ze na vier jaar te stoppen met het vak economie die wordt bepaald door 1 factor: Het bbp.

Het idee heerst dat die moet blijven stijgen om problemen op te lossen als werkloosheid, armoede, aantasting van het milieu. Het meest extreme voorbeeld is wel de directeur van KLM die beweerde dat er

meer gevlogen moet worden om geld te verdienen om de duurzaamheid van het vliegen te kunnen verbeteren.

En hoe lang kan het BBP stijgen? Niemand die het weet.

Kate Raworth ontwikkelde een compleet ander model voor een nieuwe economie. Een economie gebaseerd op eerlijk delen, gemeenschapszin en respect voor de natuur waarin we leven.

In haar boek 'Donuteconomie' pleit Raworth voor een economisch systeem waarin iedereen recht heeft op sociale voorspoed en niemand het recht heeft om het aardse ecosysteem te misbruiken voor eigen gewin. Ze schetst een economie met respect voor de aarde en waarin ieder mens een waardig leven kan leiden. Ze visualiseert dat met een donut.

Binnen de binnenste cirkel van de donut – het sociale fundament – bevindt zich menselijke

ellende, zoals honger en analfabetisme. Buiten de buitenste ring van de figuur – het ecologische plafond – bevindt zich de aantasting van de planeet, zoals klimaatverandering en de biodiversiteitscrisis. Tussen deze twee cirkels is de ruimte waarin we, binnen de mogelijkheden van de Aarde, kunnen voorzien in de behoeften van iedereen. Om welzijn van mens en natuur te laten bloeien is het vinden van de juiste balans dus essentieel.”

Onder de fundering van de binnenste ring zitten de 12 basisvoorzieningen ik noem er enkele van

1. voldoende eten
2. schoon water en sanitair
3. onderwijs en gezondheidszorg
4. huisvesting

Wat is het plafond van ons gebruik van die natuurlijke hulpbronnen?

Te denken valt aan processen als:

1. klimaatverandering
2. verzuring van de oceaan
3. chemisch afval
4. stikstof en fosforopname
5. ontbossing
6. verlies van biodiversiteit
7. luchtvervuiling

Bij het merendeel van deze processen zitten we tegen de ecologische grenzen aan of hebben die al overschreden.

Hoe bereiken we deze donut. In haar boek (Kate dus) bewandelt ze vele wegen die ons daar naartoe kunnen leiden. Heel kort een paar van haar aanbevelingen:

1. Ander mensbeeld

In de eerste plaats zullen we een ander mensbeeld voor ogen moeten hebben. Als we, op weg naar deze toekomst, blijven denken en ons blijven gedragen en rechtvaardigen als homo economicus – solitair, berekenend, concurrerend en onverzadigbaar – dan is er weinig kans dat we in staat zullen zijn om, met de middelen van onze levende planeet, mensenrechten voor iedereen te garanderen.

Wanneer we echter een stap achteruit doen en rustig kijken hoe mensen zich werkelijk gedragen, zien we dat deze vooronderstelling nogal pover is. We houden namelijk niet alleen rekening met onszelf, maar ook met anderen. We helpen vreemden met zware bagage, houden de deur voor elkaar open, delen eten en drinken, geven geld aan goede doelen en staan bloed af – en soms zelfs organen – aan mensen die we nooit zullen tegenkomen.

Kortom, naast onze neiging om handel te drijven zijn we ook geneigd om te geven, te delen en dingen terug te doen.

2. Herverdeling inkomens en rijkdom

We moeten ons niet alleen richten op herverdeling van inkomens, maar vooral ook op de herverdeling van rijkdom – in het bijzonder de rijkdom die voortvloeit uit de controle van de beschikbare grond, geldschepping, ondernemingen, technologie en kennis.

3. Herinrichting van de financiële wereld

De financiële wereld is volledig uit de hand gelopen. Commerciële banken creëren geld, iedere keer als ze een lening verstrekken. Die leningen zijn o.a voor huizen, wat de huizenprijs opjaagt. Pensioenfondsen investeerden vroeger in sociale projecten zoals woningbouw. Nu gaat het er meer om hoe we met geld nog meer geld kunnen creëren.

Het wordt tijd om dit op zijn kop gezette scenario weer recht te zetten en de financiële sector zo te reorganiseren dat die weer ten dienste komt te staan van mens en natuur. Dat nodigt ook uit om na te denken over de wijze waarop geld door commerciële banken uit het niets wordt gecreëerd en wat ervoor nodig is om een rentevrije economie te realiseren. Bouwen aan een financiële sector die het leven dient is wellicht de grootste zegening die je mens en natuur kunt bieden. De centrale bank, die onder politieke verantwoordelijkheid staat moet hierin een veel grotere rol gaan spelen.

4. Onze rol in de wereld

In de huidige economie speelt onze leefomgeving een ondergeschikte rol. Dat wordt in de donuteconomie radicaal anders. Van exploitateurs of in het gunstigste geval rentmeesters moeten we ons meer en meer te gast voelen in deze wereld. Er zijn fietspaden in Den Haag, waar auto's "te gast" zijn. Zo moeten we ons ook gaan gedragen in onze kwetsbare leefomgeving.

Het gedachtegoed van Raworth slaat in als een bom. Overal ter wereld voelen ondernemers, wetenschappers en politici: dit zou weleens hét model kunnen zijn dat ervoor gaat zorgen dat duurzaamheid uit zijn groene bubbel breekt en binnendringt in het DNA van markt en maatschappij.

Als we niet blijven praten maar daadwerkelijk iets gaan doen, is er hoop voor de toekomst. Ideeën zijn er genoeg.